

بررسی ریشه‌های عرفانی (عرفان اسلامی)
در ادب‌الطیر ایرانی

نام مؤلف:

دکتر سهیلا ذوقی

اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران

بررسی ریشه‌های عرفانی (عرفان اسلامی) در اساطیر ایرانی

✱ تالیف: دکتر سهیلا ذوقی (عضو هیات علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرج)

✱ ناشر: سرافراز

✱ تعداد صفحات: ۱۳۴ صفحه

✱ نوبت چاپ: اول - ۱۳۹۶

✱ شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۳۲۸-۳۶۰-۲

✱ شمارگان: ۱۰۰۰ جلد

✱ قیمت ۱۴۰۰۰ تومان

کلیهٔ حقوق برای مؤلف محفوظ است.

سرشناسه	ذوقی، سهیلا، ۱۳۵۵ -
عنوان و نام پدیدآور	بررسی ریشه‌های عرفانی (عرفان اسلامی) در اساطیر ایرانی / نام مؤلف سهیلا ذوقی.
مشخصات نشر	کتاب سرافراز، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری	۱۱۴ ص.
شابک	۹۷۸-۶۰۰-۳۲۸-۳۶۰-۲
وضعیت فهرست نویسی	فیا
موضوع	عرفان
موضوع	Mysticism
موضوع	اساطیر ایرانی
موضوع	Mythology, Iranian
موضوع	سمبولیسم (عرفان)
موضوع	Symbolism in mysticism ✱
موضوع	اسطوره
موضوع	Myth
رده بندی کنگره	BP۲۸۶/ز۹۴ ۱۳۹۶
رده بندی دیویی	۸۳/۲۹۷
شماره کتابشناسی ملی	۴۷۰۴۰۱۲

مرکز بخش: نمایشگاه و فروشگاه تخصصی کتاب دانشگاهی خوارزمی

کرج - رجائی شهر - بلوار مؤذن شرقی - روبروی بانک ملی دانشگاه آزاد - پلاک ۳۲

تلفن: ۰۲۶-۳۴۴۲۱۵۹۵

صفحه	عنوان
۱	چکیده
۳	مقدمه
	فصل اول: عرفان و اسطوره
۷	تعریف عرفان
۱۰	تعریف اسطوره
۱۱	کارکرد مشترک اسطوره و عرفان
	فصل دوم: اساطیر ایرانی
۱۹	اساطیر ایرانی
۲۶	۱-۲. اسطوره ی زروان
۳۰	۲-۴. اسطوره ی ضحاک
۴۳	۲-۳. اسطوره ی مهر
۶۱	۲-۴. اسطوره ی امشاسپندان
۶۸	۲-۵. اسطوره ی سوشیانت
	فصل سوم: اساطیر عرفانی
۷۴	اساطیر عرفانی
۷۶	اسطوره سیمرغ و تحولات این اسطوره در گذر از حماسه به عرفان
۸۵	اسطوره جام جم و تحول معنایی آن در عرفان اسلامی

صفحه	عنوان
۸۹	تعبیر مختلف جام در ادبیات فارسی
۹۶	«فرّ ایزدی» و «عنایت الهی» در جهان بینی اسطوره ای و عرفانی
۹۸	فرّ ایزدی
۱۰۰	فرّ ایزدی در شاهنامه
۱۰۳	عنایت
۱۰۵	عنایت ر مشوی
۱۰۷	مقایسه ی مفهوم «فرّ ایزدی» و «عنایت الهی»
۱۱۴	نوروز در ایران (اسطوره ر دینی)
۱۱۷	پیوند اسطوره و عرفان
۱۲۵	منابع

چکیده

اسطوره‌ها، بؤگه اندیشه‌ی هر ملتی است و گنجینه‌ای رمزی و قدسی برای بررسی سرچشمه‌ی معنویت برای حافظه‌ی جمعی انسان‌هاست، و ایران به عنوان یکی از تمدن‌های باستانی، زادگاه اسطوره‌ها، بزرگ و بی‌مانند است مرکز اشراق نور که نخستین جامعه‌ی توحیدی را در خود جای داده و به بومی‌ترین مردم یکتاپرست را به وجود آورده است به طوری که در دیگر فرهنگ‌ها سیر رسوخ داده و تا به امروز عناصر هویت بخشی و فرهنگ سازی خود را حفظ کرده است. بخش عمده‌ی این معنویت و تجربه‌ی تاریخی هر ملت در اسطوره‌های آن نهفته است و این معنویت از عرفان جدایی ناپذیر است. اگر اسطوره را نوعی تجربه‌ی معنوی و باطنی تعریف کرده‌اند آن را در کنار حوزه‌ی عرفان قرار داده‌اند. اساسی ترین کارکرد مشترک اسطوره و عرفان، انگیزه‌ی تقرب انسان به خدا یا خدایان است، هر ملتی که اسطوره دارد، عرفان نیز دارد و این دو ارتباط معناداری دارند. اسطوره‌ها حکایت زندگی معنوی انسان بوده و بخش عمده‌ای از این معنویت را عرفان در برمی‌گیرد. به همین دلیل اسطوره و عرفان وابستگی‌های بسیاری با هم دارند که بایستی مورد مطالعه قرار گیرد.

کلید واژه

عرفان، اسطوره، ادیان، معنویت گرایی، اشراق

مقدمه

یکی از ویژگی‌های زبان عرفان، همان سان زبان هنر و ادب، تصویرگرایی و نمادینگی است؛ چنان که هم عارفان و هم شاعران و هنرمندان برای نشان دادن اندیشه‌ها و آموزه‌ها و نمایان ساختن پندارها و پنداشته‌های خویش، چه بسا از تصویر و ایماژ یاری می‌گیرند و بدین شیوه، آن چه را در ذهن و ضمیر دارند و در جان و جهان آزموده‌اند، به گونه‌ای آشکارتر و در پی، اثرگذارتر پیس روی دین آن نیز می‌گذارند. آن چه در نوشته‌های بلاغی با نام‌های تشبیه، تمثیل، استعاره، نماد، ایماژ و... آمده است، همه بازنمایی گوشه‌هایی از همین زبان تصویری و نمادین شعر و ادب و هنر است.

جز شاعران و هنرمندان که تصویر و نماد، جاز و بجز زبان آنان است، عارفان نیز به گونه‌ای گسترده از این شیوه یاری می‌گیرند و بدین زبان سخن می‌گویند. بهره‌گیری عارفان از زبان نماد و تصویر، یکی از این روست که زبان آنان زبان شعر و هنر است، آن هم از ناب‌ترین گونه‌اش، و دیگر از این رو که بسیاری از آموزه‌ها و آزمودنی‌های آنان، جز از راه تصویر و نماد بازگفتنی نیست.

نمادها و تصویرهایی که عارفان و شاعران برای بازنمود اندیشه‌ها و پنداشته‌های خویش از آن‌ها یاری می‌گیرند، زمینه‌ها و بن‌مایه‌های گونه‌گون و گسترده‌ای دارند: از باد و خاک و آتش گرفته تا زمین و زمان و ماه و ستاره؛ تا سنگ و گل و سیم و زر و عقیق و فیروزه؛ تا گل و گیاه و سبزه؛ تا پرنده و چرنده و خرنده؛ تا دیو و دد و پری و فرشته؛ تا تاریخ و داستان و اسطوره و افسانه و تا هر چیز دیگر که جا دارد جداگانه و گسترده بدان پرداخته

شود و باز نموده گردد. از این میان یکی از بن مایه‌هایی که شاعران و عارفان تصویرها و نمادهای خویش را از آن می‌گیرند، جهان شیرین و رنگین اسطوره است و رویدادهای ژرف و شگرف و پر رمز و راز آن جهان. جهانی که خود از یک دیدگاه جهانی نمادین، تصویری و مثالی است.

اسطوره جهان خیال و مثال است و انسان‌های روزگار اسطوره، به گونه‌ای در جهان خیال و مثال می‌زیسته‌اند، جهانی که از یک دیدگاه جهان سیما و صورت و تصویرهاست و از دیدگاهی دیگر، جهان کشف و شهود و دیده و دیدارست. بر این پایه، می‌توان گفت: انسان‌های عصر اسطوره، از این رو که زیستی خیالی و مثالی داشته‌اند و با جان و جهانی سر و کار داشته‌اند که با آنان با سلوک و صعود بدان بر می‌شوند و دست می‌یابند، دید و دریافتی عارفانه بر داشته‌اند، همین بسنده است که این دو جهان شگرف را به هم پیوند دهد.

ایران زمین، مکانی مقدس به شما آمده و همواره اسطوره‌های آن نیز از این تقدیس و معنویت گرایی بدور نبوده‌اند. چنانکه از نام مهری تا اوستا منابع بزرگی از اسطوره‌ها در این سرزمین پیدا شده و اگر اینجا را جایگاه اساطیر بخوانند، درست است و سیری معنوی در این مرز و بوم به چشم می‌خورد که از اساطیر تا عرفان ادامه یافته است. ایران مرکز اشراق و نور بوده که نخستین جامعه‌ی توحیدی را در خاستگاه خود و قدیمی‌ترین مردم یکتا پرست را به وجود آورده است.

در مهرپرستی و میترائیسم، مهر خدای روشنایی و همواسطی بین خاق و خالق است و به این ترتیب مهر از منابع کهن عرفان ایرانی است. برای نخستین بار در ایران خداوند نور خوانده شده که مبنایی استوار برای عرفان گردیده است.

اگر مطالعه‌ای درباره‌ی ادیان مختلف داشته باشیم متوجه این نکته خواهیم شد که ادیان کهن ایرانی مانند دین زرتشت نیز در زمان خود، بهترین ویژگی‌های یک دین، مانند اسلام، را دارد. یکتاپرستانه بوده؛ اهورامزدا آفریننده‌ی زیبایی‌ها و خوبی‌هاست.

یکی از بن‌مایه‌های اساطیر ایرانی مبانی رمزی و عرفانی است. در اسطوره‌های زروان، امشاسپندان، ضحاک، سوشیانت و مانند آن، عناصر عرفانی، حکمت اشراق و طریقت باطنی به چشم می‌خورد و به ظهور مکتب‌ها و طریقت‌های مختلف معنوی می‌انجامد. هنگامی که اندیشه‌ورزی بشر با اسطوره آغاز گردیده است، پس ریشه‌های جریان‌های معنوی و عرفانی نیز در همین اسطوره‌ها قابل جستجو هستند. در این جستار برآنیم تا به بررسی ریشه‌های عرفانی در اساطیر ایرانی بپردازیم.